

Õiguskantsleri 2023.-2024. aasta tegevuse ülevaade

Õiguskantsleri aasta

Austatud lugeja

Õiguskantsleri töölauale jõuab igal aastal läbilõige Eesti inimeste muredest ja hulk laiemaid riigiõiguslikke probleeme. Jätkuvalt on kogu me ametkonna eesmärk lahendada, mitte tuimalt menetleda; luua selgust, mitte müra; vähendada ühiskonnas konfliktide hulka; püüelda tasakaalu ja mõistlikkuse poole – teha oma volituste ja võimete piires Eestit paremaks. Just nõnda, nagu Põhiseadus nõuab: peame töötama selle nimel, et Eestis oleks praegustel ja tulevastel põlvedel hea elada. Kas ja kuidas see on õnnestunud, on teie hinnata.

Sellegi ülevaateaasta kokkuvõttes on põhjust tänada Riigikogu ja ametnikke, kes on inimeste murede lahendamise nimel pingutanud. Nii näiteks muutis Riigikogu õiguskantsleri palvel [ravikindlustuse seadust](#) selliselt, et vanem saab hooldushüvitise toel olla pikemalt lapse kõrval, kui lapse võimalikult tulemuslik ravi seda nõuab. Laste, vanemate ja lastearstide eluline mure sai nõnda lahenduse. Psühholoogide, logopeedide ja teiste lapse arengut toetavate spetsialistide puudus on otsustajatele teada ning mõnes piirkonnas on probleem veidi leevenenud. Kaebusi selle kohta, et laps ei saa lasteaias või koolis vajalikku tuge, laekub paraku endiselt.

Näiteks jäi üks laps keset õppeaastat koolis tugiisikuta ja koolist kõrvale. Lapse abivajadus oli kõigile selge, kuid vaieldi selle üle, kas tegu on sotsiaalteenusega, mida peab osutama vald, või lasub vastutus haridussüsteemil. Õiguskantsleri soovitusel leiti lahendus. Sarnast seisu näeb muiski valdkondades, näiteks puudega inimese toimetuleku ja töötamise toetamisel. Inimene ei tohi jääda vajaliku abita või olla sunnitud lõputult eri ustele koputama pelgalt selle pärast, et asutused vaidlevad omavahel töö- ja rahajaotuse üle. Hea halduse tava nõuab, et lähtutaks inimesest.

Õiglane on öelda, et enamik vanemaid, õpetajaid, arste, lastekaitsjaid, kohtunikke ja ametnikke teeb oma tööd südamega ja lähtub sellest, mis on laste huve arvestades parim. Lapsed on oma vanemate ja kogu me ühiskonna kalleim vara. Me kõik peame andma oma parima, et mitte ükski laps ei peaks kogema hoolimatust ega ebaõiglast, ebaväärikat,

vägivaldset kohtlemist – see on iga täiskasvanu vastutus. Kahjuks jagub ka neid, kes seda vastutust kanda ei suuda. Ja nii saamegi arvukalt teateid selle kohta, et lasteaia- või koolikohta pole, koormus ületab lubatud, kool tõrjub kasvuraskustega noort või üks vanem mustab lapse ees teist vanemat.

Laste ja noorte olukorra kohta Eestis koostasid ÜRO-le raporti ka lapsed ja noored, Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakond pakkus neile selles tuge. Kuulati ja arvestati ka asendushooldusel olevate laste ja Ukrainast Eestisse põgenenud laste seisukohti. Õiguskantsleri ametkond korraldas ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaari nr 26 põhjal laste jaoks tehtud [kokkuvõtte](#) tõlkimise eesti keelde. Selles selgitatakse laste õigust elada puhtas ja terves elukeskkonnas praegu ja tulevikus. Tõlkisid ja illustreerisid noored ise.

Looduskaitse ja kliimasoojenemise peatamise küsimus on muudetud Eestiski lahinguväljaks, kus erinevate tõekspidamiste, õiguste ja huvide väljendamine ning põhiseaduspärase tasakaalu leidmine muutub üha raskemaks. Ometi on selge, et mitte ühelegi põhiõigusele, huvile ega eesmärgile ei saa ega tohi anda automaatselt esikohta teiste ees. Ei siseturvalisusele, julgeolekule, looduskaitsele, kliimasoojenemise peatamisele, tervisekaitsele, tasakaalus eelarvele ega millelegi muule. Põhiseaduse kohaselt tuleb alati otsida tasakaalu. Ainult nõnda saame rahumeelses ja mõistlikult ühiskonnana koos elada.

2023. aastal esitas õiguskantsler [ettekande](#), mille eesmärk oli Riigikogule, ministriumidele ja asutustele, ettevõtjatele ja avalikkusele näidata, et Eestile on võetud kliimasoojenemise peatamise nimel tähtajalised rahvusvahelised kohustused, kuid nende täitmiseks vajalikke norme seadustes enamasti ei ole. Seadusega kehtestatud selgete kohustuste ja piiranguteta pole aga Põhiseaduse raames võimalik seatud sihte saavutada. 2024. aastal esitaski Kliimaministeerium arutamiseks [kliimakindla majanduse seaduse eelnõu](#). Selle põhiseaduspärasuse arutelu seisab ees.

Rahvas on otsustanud, et Eesti riik peab olema kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus. Põhiseaduse § 5 järgi on Eesti loodusvarad ja loodusressursid rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. Kliima on maailma ja Eesti loodusliku ning loomuliku elukeskkonna lahutamatu osa. Põhiseaduse § 53 seab igaühele põhikohustuse säästa elu- ja looduskeskkonda. Kindlustada tuleb nii praeguste kui ka tulevaste põlvete sotsiaalne ja majanduslik toimetulek. Kui kliimamuutus toob kaasa suuremad tormid, kuumalained, üleujutused ning põuad, siis ohustab see Eesti inimesi vahetult.

Põhiseaduslikud keskkonnakaitse põhimõtted ja põhikohustused võivad õigustada isikute põhiõiguste, näiteks ettevõtlusvabaduse või omandiõiguse piiranguid. Need piirangud peavad aga olema läbimõeldud, mõistlikud ja õiglased. Taime- ja loomakasvatus, tootmisettevõtted, ettevõtlus üldse on samamoodi Põhiseaduse kaitse all. Põhiseadus kaitseb tugevalt ka omandit.

Õiguskantslerini jõudis nii kliimasoojenemise vastu võitlevate noorte kui ka ettevõtjate ja omanike tõsine mure. Oluline on vältida põlvkondade tülliajamist. Vaevalt tunneb keegi siinmail kedagi, kellel oleks tulevaste põlvkondade ja Eesti käekäigust siiralt ükskõik. Totalitaarse maiguga käsud ja keelud ning omanike ja ettevõtjate põhiõiguste ülemäärane piiramine tekitavad protesti. See omakorda võib tähendada vajalikest muudatustest loobumist, suurt tagasilööki. Et nii võib minna, kinnitab kogemus ülemäärase poliitkorrektsuse ja tühistamiskultuuri pealetungiga: ühiskond ei muutunud turvalisemaks, kerkisid hoopis äärmused. Seda on praeguseks kinnitanud nii valimistulemused kui ka teoreetikutena näiteks Francis Fukuyama ja Slavoj Žižek. Reeglitepõhine, tasakaalu otsiv, rahulik riigivalitsemine annab suurema kindlusega soovitud tulemuse. Kokkuleppedemokraatia on inimeste heaolu ja turvalisuse seisukohalt pendeldemokraatiast etem.

Ükski olukord ega eesmärk ei õigusta põhiseadusliku südametunnistuse-, mõtte- ja väljendusvabaduse mahasurumist. Targad otsused sünnivad väärikas arutelus, kus saab faktivigadele ja argumentatsioonilünkadele osutada. Ka keeruline julgeolekuolukord ei õigusta riigitõe kehtestamist ega seaduste väänamist. Kõike tuleb teha Eesti pikaajalistes huvides. Demokraatlik õigusriik ühes võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttega kaitseb lõpuks kõiki.

Lõppenud ülevaateaalstal tuli korduvalt küsida: kas tõesti tõstab pead arusaam, et pigem rippugu kümme süütut võllas, kui et üks sulgi pääseb? Põhiseadus näeb ette täpselt vastupidise: mitte kedagi ei tohi karistada teo eest, mis polnud selle toimepanemise ajal karistatav, kõik kahtlused tuleb tõlgendada kahtlustatava kasuks. Seegi on mõeldud tagama ühiskonda, kus vabadus on reegel ja piirang erand, piirangud seejuures selgelt ette teada, proportsionaalsed ja õiglased.

Seaduslikkuse põhimõtte eiramine süveneb paraku kõikides valdkondades. Põhiseaduse kohaselt peab Riigikogu selgelt ja piisavalt konkreetselt otsustama kõik olulisemad küsimused, sealhulgas selle, mis eesmärgil ja kuidas tohib põhiõigusi piirata ning kohustusi panna. Valitsuse ja ministri määrustesse tohib jätta vaid seaduse täitmiseks vajaliku

korralduse, mitte aga inimeste elu muutvaid valikuid endid. Seadus peab sisaldama norme, millest saab aru, mis on keelatud või mis on ette nähtud. Käskida ja keelata tohib üksnes seaduse, mitte määruste, arengukavade, juhiste või üldse ametniku suva järgi.

Põhiõiguste tagamist ei tohi sõltuvusse seada tehnoloogiliste lahenduste olemasolust. Kahjuks näitas ka lõppenud ülevaateaasta, et e-lahenduste kättesaadavust, kasutusmugavust, turvalisust ega toimimist ei suudeta praktikas tagada, olgu tegu kaevutoetuse või stipendiumi taotlemise või e-eksamiga. Lisaks Tallinna ja Harjumaa riigigümnaasiumide sisseastumiskatsetel ilmnenuid tehnilistele viperustele tuli välja, et põhikoolilõpetajatele kuvati eesti keele e-õppimiskatseeksamil abimaterjalina õigekeelsussõnaraamatu ehk kirjakeele normi aluse asemel hoopis Sõnaveebi ühendsõnastik. Õpilaste töid hinnatakse mõistagi ÕS-i alusel. Ometi oli e-õppimiskatseeksami korraldamise ajaks selge, et keeleseadust muutmata pole võimalik normivast, head ja halba keelekasutust eristavast ÕS-ist loobuda. Võib-olla ei piisa seaduse muutmisestki, sest Põhiseaduse kohaselt peab eesti keel jääma kestma hariduse, teaduse ja kultuuri keelena, eestlaste identiteedi nurgakivina. Vaevalt on see võimalik, kui koolis enam kirjakeelt ei õpetata.

Seaduslikkuse nõue kaitseb meid kõiki, see loob raami, milles turvaliselt tegutseda. Sama käib Põhiseaduse kohta. Seadusi saab ja tulebki elu edenedes muuta, kui tarvis, ikka ausalt, ja Riigikogus eelnõusid 101 elukogemuse luubiga uurida, kui vaja, siis parandada. Seaduste eest vastutab rahvaesindus, mitte keegi teine.

Põhiseaduse mõtte on takistada kiireid ja rahulikult läbi kaalumata otsuseid, Põhiseadust ei tohi hetkeemotsiooni ajal tühjaks tõlgendada. Sellesisulisi algatusi õnnestus möödunud ülevaateaastal üpris edukalt tõrjuda. Põhiseadus kaitseb vigade eest ja on Eestit hästi teeninud.

Õiguskantsler on korduvalt juhtinud tähelepanu sellele, et iga-aastane riigieelarve ei vasta Põhiseadusele. Põhiseadus ütleb, et Riigikogu võtab iga aasta kõigi tulude ja kulude eelarve vastu seadusena, mitte seletuskirjana. Siingi on vahe sisuline: seadus on kohustuslik, seletuskiri aga ei kohusta kedagi millekski.

Võib-olla on viimane aeg jätta riigiasutustes tegemata kõik, mis ei ole rahva teenimiseks otseselt vajalik. Piirduda seadustes selgete, arusaadavate, läbimõeldud sätetega ja seletuskirjas ausa mõjuanalüüsiga. Kus vähegi saab, loobuda mõõdikutest, aruannetest, arengukavadest. Keskenduda sellele, mis on inimestele esmatähtis – igapäevase elu vaba ja sujuv toimimine ilma riigi sekkumiseta. Kui aga riik sekkub, peab kõigi ametnike ülesanne

olema teenida inimest, lahendada tema probleem – et Eestis oleks lihtne kasvatada lapsi ja võimalik saada väarikalt vanaks, teha meelepärast tööd, alustada ettevõtlust, ehitada kodu või majandada maad ja metsa.

Võimalik, et õigus on neil, kes ütlevad, et enamik inimesi ei taha vabadust ja vastutust, vaid küllust ja kasvõi näilist turvatunnet, ja see viimane eeldab vabaduse võtmist, umbusku, käske ja keelde. Jah, võib-olla kiidab avalikkus põhiõiguste rikkumist, kuni mõistab, et see on suur viga ja teeb palju kahju. Otsustajad ei tohi aga hetkekski säärastele meeleoludele alluda. Põhiseadus kohustab meid kõiki vabadust kaitsma ja vastutust kandma. Jõudu ja tahet selleks!

Ülle Madise

õiguskantsler

Õiguskantsler kui riiklik inimõiguste asutus

Alates 1. jaanuarist 2019 on õiguskantsleri institutsioon ühtlasi riiklik inimõiguste asutus (National Human Rights Institution, NHRI). Selle sõltumatu asutuse peamine ülesanne on jälgida, edendada ja kaitsta inimõigusi Eestis.

Igal riiklikul inimõiguste asutusel on võimalik taotleda ametlikku rahvusvahelist akrediteeringut, mis annab asutusele Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõiguste kaitse süsteemis lisaõigusi ning seob selle tugevamalt teiste inimõiguste asutuste ning rahvusvaheliste organisatsioonidega. Akrediteerimisprotsessi juhib ülemaailmne inimõiguste asutuste ühenduse ([Global Alliance of National Human Rights Institutions](#), GANHRI) akrediteerimise alamkomitee ([Sub-Committee on Accreditation](#), SCA). Alates 2020. aasta detsembrist on õiguskantsleril kõrgeim inimõiguste asutuste akrediteering ehk A-staatus. Inimõiguste asutusi akrediteeritakse iga viie aasta tagant.

Inimõiguste asutuse eelarveautonoomia

Inimõiguste asutuse tegutsemise põhimõtted on kirjas ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga vastu võetud nn [Pariisi printsiipides](#). Printsiibid sätestavad muu hulgas, et inimõiguste asutused tegutsevad valitsusest sõltumatult ning neil peab olema piisavalt vahendeid oma ülesannete täitmiseks.

Sellest ajendatuna tegi õiguskantsler koostöös teiste põhiseaduslike institutsioonidega Riigikogule ettepaneku muuta riigieelarve seadust, nii et see tagaks põhiseaduslikele institutsioonidele edaspidi suurema eelarvelise sõltumatuse täitevõimust. Riigikogus heaks

kiidetud [riigieelarve seaduse muudatused](#) jõustusid 7. juunil 2024. Uue seaduse kohaselt hakkab põhiseaduslike institutsioonide eelarvetaotlusi läbi vaatama Riigikogu rahanduskomisjon.

Inimõiguste nõukoja töö

Õiguskantsleri juures tegutseb kuuendat aastat [inimõiguste nõukoda](#), kelle peamine ülesanne on nõustada õiguskantslerit inimõiguste kaitse ja edendamise valdkonnas. Õiguskantsleri moodustatud komisjon valib nõukoja liikmed avalikul konkursil iga nelja aasta tagant. Liikmete valimisel juhendatakse võrdse kohtlemise, mitmekesisuse ja tasakaalustatuse põhimõttest. Nõukoja liikme töö on vabatahtlik.

2022. aasta sügisel lõppesid õiguskantsleri inimõiguste nõukoja esimese koosseisu volitused ning tööd alustas nõukoja teine koosseis. Nõukoja liikmete seas on võrdse kohtlemise, puuetega inimeste õiguste, naiste õiguste, lapse õiguste, vägivallaennetuse, tervishoiu, geenitehnoloogia, meditsiinieetika ja paljude teiste valdkondade tunnustatud asjatundjaid.

Lõppenud ülevaateaastal kogunes inimõiguste nõukoda kahel korral: 21. novembril ja 7. mail. Novembris toimunud koosolekul arutleti ohtude üle, mida toob kaasa inimeste liigne jälgimine. Nõukoja liikmete tehtud tähelepanekuid arvestati ühtlasi justiitsministrile saadetud [märgukirja](#) koostamisel. Talis Bachmann kirjutas arutelust inspireerituna artikli, mis avaldati raamatu „Inimõigused“ blogis – [„Kas minu kodu ikka on minu kindlus? Kommentaare jälgimisühiskonna teemadel“](#).

Maikuu toimunud nõukoja koosolekul käsitleti seksuaalvägivalla teemat ning räägiti nn nõusolekuseadusest, millega soovitakse muuta seksuaalse vägivalla määratlust. Koosolekul tutvuti Praxise raportiga „[Seksuaalvägivalla kohtueelne uurimine](#)“ ning kõne alla tuli ka Justiitsministeeriumi tellitud analüüs „[Seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseisude vastavusest Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsioonile](#)“.

Lisaks küsis õiguskantsler nõukoja liikmetelt nõu puuetega inimeste õiguste, võrdse kohtlemise ning andmekaitse-, patsiendi- ja keskkonnaõiguse küsimustes.

Rahvusvahelised raportid

Õiguskantsler osales aasta jooksul mitme rahvusvahelise raporti ja muu dokumendi koostamisel.

- Septembris esitas õiguskantsler oma [arvamuse](#) Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste

kaitse raamkonventsiooni täitmise kohta. Ta märkis, et kolmandate riikide kodanike valimisõiguse piiramine, mida Vabariigi Valitsus kavandab, ei ole kooskõlas põhiseadusega. Õiguskantsleri hinnangul tuleks huvigrupid ühiskonnaasjadesse sisuliselt kaasata ja nad ära kuulata. Õiguskantsler märkis veel, et rahvastikuregistrisse peab olema võimalik vajaduse korral kanda andmeid inimese mitme rahvuse ja emakeele kohta.

- Novembris esitasid Eesti lapsed ja noored ÜRO Lapse Õiguste Komiteele [ülevaate](#) lapse õiguste olukorrast Eestis. Laste raporti koostamise algatas Õiguskantsleri Kantselei ning selle koostasid Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud ehk lapsed ise. ÜRO Lapse Õiguste Komitee jälgib ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmist ja annab riigile [soovitusi](#) lapse õiguste olukorra parandamiseks. Riigi ülevaate kõrval esitasid oma raportid ka [õiguskantsler](#) ning lapse õiguste eest seisvad valitsusvälised organisatsioonid.
- Veebruaris kohtus õiguskantsler veebi vahendusel Euroopa Komisjoni esindajatega, kellega arutati Eesti õigusriigi olukorda. Kohtumisel arutati võeti aluseks Euroopa Komisjoni [raporti](#) koostamisel, milles käsitleti õigusriigi põhimõtte järgimist Euroopa Liidu liikmesriikides. Õiguskantsler osales ka Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku (ENNHRI) samateemalise raporti tegemisel (vt „[State of the rule of law in the European Union](#)“).
- Aprillis saatis õiguskantsler ÜRO-le [raporti](#) selle kohta, kuidas Eesti riik on täitnud naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsioonist tulenevaid kohustusi. Riigi ja kolmandate osapoolte ülevaadete põhjal koostas ÜRO naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee (CEDAW) Eesti riigile [soovitused](#) naiste õiguste paremaks tagamiseks.
- Mais osales õiguskantsler ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste pakti täitmise aruande koostamisel, selgitades põhjalikult õiguskantsleri pädevust pakti täitmise järelevalves. Samuti saatis õiguskantsler oma seisukoha ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo (OHCHR) raporti jaoks, mis käsitleb ombudsmani institutsioonide parimaid praktikaid.
- Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku (ENNHRI) liikmena on õiguskantsler osalenud mitme töögrupi töös, mis muu hulgas aitavad ette valmistada ENNHRI seisukohti tehisintellekti, rände, puuetega inimeste, vanemaealiste kohta ja muudes valdkondades.

Inimõigusi käsitlevad esinemised ja artiklid

Õiguskantsler ja tema nõunikud käisid esinemas mitmel konverentsil ja muudel kohtumistel. Õiguskantsler Ülle Madise esines [sõnavõtuga](#) Andmekaitse Liidu konverentsil, kus rõhutas

andmekaitse olulisust põhiõiguste ja -vabaduste tagamisel. Novembris [kõneles](#) õiguskantsler Tallinna Kolmanda Nooruse Rahvaülikoolis inimeste õiguste ja väärkuse ning demokraatliku ja sotsiaalse õigusriigi kaitsest. Kõrgematel riigikaitsekursustel pidas ta loengu inimõiguste kaitsest ja julgeolekust.

Õiguskantsleri nõunik, puuetega inimeste õiguste valdkonna juht Liisi Uder tutvustas AS-i Hoolekandeteenused üksuste juhtide sügisseminaril puuetega inimeste õigusi. Ettevõtluskeskkonna osakonna juhataja Evelin Lopman [selgitas](#) Viru Keemia Grupi korraldatud seminaril, mis aspekte tuleb silmas pidada kliimaseaduse väljatöötamisel. Õiguskantsleri vanemnõunik Odyn Vosman tutvustas politseiametnikele jälitustegevuse õiguslikke aluseid. Laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud olid kutsutud mitmele kohtumisele, kus arutati lapse õigustega seotud küsimusi. Kontrollkäikude osakonna nõunikud esitlesid mitmel koosolekul õiguskantsleri tööd väärkohtlemise ennetusasutusena.

Sageli kutsutakse õiguskantslerit ja tema nõunikke koolidesse ja ülikoolidesse rääkima õiguskantsleri tööst inimõiguste kaitsest või külastavad õpilaste ja üliõpilaste delegatsioonid Õiguskantsleri Kantseleid. Ülevaateaastal oli selliseid kohtumisi kokku kuusteist.

Õiguskantsler ja tema nõunikud esinesid aktiivselt ka meedias.

- 10. detsembril arutles õiguskantsler Kuku raadio saates „[Välismääraja](#)“ saatejuht Neeme Rauaga probleemide üle inimõiguste tagamisel.
- 15. detsembril rääkis õiguskantsler uudistesaaates „[Aktuaalne kaamera](#)“ delikaatsete andmete kaitsmise vajalikkusest.
- Õiguskantsleri vanemnõunik Kristi Paron ja peremeditsiini kaasprofessor Marje Oona selgitasid ajakirja Perearst [märtsikuu numbris](#), miks, millal ja kuidas hinnata lapspatsiendi kaalutlusvõimet.
- 4. aprillil selgitas õiguskantsler Vikerraadio saates „[Reporteritund](#)“, miks on Eestis kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel hääleõigus ka pikaajalise elaniku elamisloaga inimestel. Kolmandate riikide kodanike hääleõigust käsitles õiguskantsler ka 5. aprillil Kuku raadio saates „[Käsi pulsil](#)“ ning ERR-i uudisteportaalis 20. aprillil avaldatud arvamusartiklis „[Põhiseadusega ei mängita](#)“.
- 11. aprillil rääkis õiguskantsleri asetäitja-nõunik ning Eesti Koostöö Kogu endine juht Olari Koppel Vikerraadio saates „[Uudis+](#)“ kodanikuühiskonna tervisest.
- 19. aprillil selgitas õiguskantsler [ERR uudisteportaali](#) vahendusel, missugused on valimiste vabaduse ja salajasuse põhimõtte tagamise tingimused.
- Maikuu alguses rääkis õiguskantsler [Vikerraadios](#) ja [Raadio 2-s](#) kaamerate kasutamisest

õiguskantsleril külas idapartnerlusriikide delegatsioon, kuhu kuulusid Armeenia, Gruusia, Moldova ja Ukraina andmekaitseasutuste esindajad. Märtsis kohtus õiguskantsler Madalmaade ministeeriumide õigusosakondade juhtidega. E-valimiste ja Eesti edusammude vastu digiteerimise valdkonnas tundis huvi ka maikuus õiguskantslerit külastanud Saksamaa Bundestagi valimiskontrolli, immuniteedi ja kodukorra komisjoni seitsmeliikmeline delegatsioon.

Õiguskantsler kohtus kolmel korral Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo esindajatega. Oktoobris tundsid OSCE ametnikud huvi, kuidas on Eestis tagatud inimõiguste eest seisvate riigiasutuste ja kodanikuorganisatsioonide tegutsemisvabadus. Veebruaris tutvustati õiguskantslerile 2023. aasta Riigikogu valimiste kohta valminud raportit ja selles esitatud soovitusi Eesti riigile. Juuni alguses kohtuti OSCE esindajaga veebi vahendusel, kõne all oli rahumeelsete avalike koosolekute korraldamise õigus.

Koostöö jätkus ka Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ameti (Frontex) esindajatega. See amet kontrollib regulaarselt põhiõiguste tagamist Eesti piiril, mis on ühtlasi Euroopa Liidu välispiir. Oktoobris kohtuti Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ajutise uurimisrühma „Põhiõigused ja õigusriigi põhimõtte“ liikmetega. Eesti õigusriigi olukorda arutati ka veebruaris toimunud veebikohtumisel Euroopa Komisjoni ametnikega. Aprillis kohtusid õiguskantsleri nõunikud veebi vahendusel ÜRO piinamisvastase alakomitee Eesti raportööriga.

Õiguskantsleril käisid külas veel Stuttgardi sotsiaalkohtu esimees Evelyn Veenker, Ukraina kohtunike delegatsioon, üliõpilased Lõuna-Koreast ning suursaadikud Saksamaalt, Prantsusmaalt ja Marokost.

Õiguskantsler ja tema nõunikud osalesid aasta jooksul ka mitmetel teiste riikide kolleegide ja rahvusvaheliste organisatsioonide korraldatud üritustel. Näiteks kohtusid kahel korral Balti- ja Põhjamaade ombudsmanid ja õiguskantslerid. Septembris arutati Kopenhaagenis, kuidas korraldada oma asutuse tööd olukorras, kus ombudsmanile või õiguskantslerile esitatud kaebuste arv on oluliselt kasvanud. Kõne all oli veel Euroopa Liidu õiguse kohaldamise kogemus ning kuidas viia tõhusalt läbi omaalgatuslikke menetlusi. Uuesti kohtuti juunikuus Helsingis, kus tulid arutusele koostöö meedia ja parlamendiga ning migratsiooni ja sõnavabaduse küsimused. Balti- ja Põhjamaade ombudsmanidel on olnud tavaks kohtuda kord aastas. Järgmise kohtumise korraldab Läti ombudsman 2025. aasta juunis Riias.

Ülevaateaastasse jäi veel mitu ombudsmanide ja inimõiguste asutuste rahvusvahelist

koostööritust. Novembris osales õiguskantsler Euroopa ombudsmani korraldatud Euroopa Liidu liikmesriikide ombudsmanide võrgustiku (ENO) konverentsil Brüsselis, kus võttis osa tehisaruteemalisest arutelust. Euroopa Liidu tõlkide konverentsil Luksemburgis tegi õiguskantsler [ettekande](#) selge keele tähtsusest tõlketöös. Seejärel osales õiguskantsler üleilmsel IOI aastakoosolekul ja konverentsil Haagis ning seminaril Manchesteris, kus arutati IOI Euroopa regiooni kolleegidega ühise koolitusakadeemia loomist.

Õiguskantsleri nõunikud esindasid õiguskantslerit Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku moodustatud töögruppides ning mitmel lasteombudsmanide ja teiste võrgustike korraldatud kohtumisel. Näiteks osalesid laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud septembris toimunud ENOC-i aastakoosolekul ja konverentsil Brüsselis ning novembris Läti kolleegide korraldatud Balti ja Poola lasteombudsmanide kohtumisel Riias. Õiguskantsleri asetäitja-nõunik esindas õiguskantslerit GANHRI ja ENNHRI aastakoosolekutel Genfis ning osales Tšehhi ombudsmani kutsel eksperdina töökohtumisel Brnos, kus arutati Tšehhi inimõiguste asutuse loomise küsimusi. Lisaks osales õiguskantsleri asetäitja-nõunik Brüsselis tööühma töös, kes koostas Euroopa ombudsmanide eetikakoodeksi. Kontrollkäikude osakonna juhataja võttis osa OSCE ja Taani ombudsmani koostöös korraldatud väärkohtlemise ennetusasutuste seminarist Kopenhaagenis.

Sellest, et rahvusvaheline huvi Eesti õiguskantsleri tegemiste vastu on suur, annavad tunnistust ka kümned õiguskantslerile saadetud infopäringud. Näiteks on tuntud huvi, kuidas kasutab õiguskantsler oma töös Euroopa Liidu põhiõiguste hartat, milliseid kaebusi on tulnud lahendada võrdse kohtlemise ja lapse õiguste valdkondades, kuidas korraldab õiguskantsler kontrollkäike kinnistesse asutustesse, kuidas teeb järelevalvet politsei tegevuse üle ning mida on ette võetud tehisaru ja puuetega õiguste inimeste valdkonnas.

Rahvusvahelised raportid

Õiguskantsler osales mitme rahvusvahelise raporti koostamisel. Näiteks edastas ta oma seisukohad Euroopa Komisjonile, kes koostas [raporti](#) õigusriigi olukorra kohta Euroopa Liidu liikmesriikides. Lisaks andis õiguskantsler oma panuse Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku (ENNHRI) õigusriigi põhimõtteid puudutava raporti koostamisse („[State of the rule of law in the European Union](#)”), mille eesmärk oli anda lisateavet eespool mainitud Euroopa Komisjoni koostatud samateemalise raporti jaoks.

Õiguskantsler esitas oma [arvamuse](#) ka Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni täitmise kohta. Selles märkis ta, et kolmandate riikide kodanike

valimisõiguse piiramine, mida Vabariigi Valitsus kavandab, ei ole kooskõlas põhiseadusega. Õiguskantsleri hinnangul tuleks huvigrupid ühiskonnaasjadesse sisuliselt kaasata ja nad ära kuulata. Õiguskantsler märkis veel, et rahvastikuregistrisse peab olema võimalik vajaduse korral kanda andmeid inimese mitme rahvuse ja emakeele kohta.

Kevadel saatis õiguskantsler ÜRO-le [raporti](#) selle kohta, kuidas Eesti riik on täitnud naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsioonist tulenevaid kohustusi. Riigi ja kolmandate osapoolte ülevaadete põhjal koostas ÜRO naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee (CEDAW) Eesti riigile [soovitused](#) naiste õiguste paremaks tagamiseks.

Lisaks saatis õiguskantsler oma kommentaarid ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste pakti täitmise aruande jaoks, selgitades põhjalikult, kuidas õiguskantsleri teeb järelevalvet pakti täitmise üle. ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo koostatavas raportis selgitas õiguskantsler ombudsmani institutsioonide parimaid praktikaid.

Novembris esitasid Eesti lapsed ja noored ÜRO Lapse Õiguste Komiteele [ülevaate](#) lapse õiguste olukorrast Eestis. Laste raporti koostamise algatas Õiguskantsleri Kantselei ning selle koostasid Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud ehk lapsed ise. ÜRO Lapse Õiguste Komitee jälgib ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmist ja annab riigile [soovitusi](#) lapse õiguste olukorra parandamiseks. Riigi ülevaate kõrval esitasid oma raportid ka [õiguskantsler](#) ning lapse õiguste eest seisvad valitsusvälised organisatsioonid.

Aasta meedias

Kõned ja esinemised

Õiguskantsler Ülle Madise ettekanne „[Kas vaimsus, kõlbelisus, õiglus ja õigus võivad poliit-tehnoloogia moevooludes pinnale jääda?](#)“ Jaan Tõnissonile pühendatud konverentsil 22. detsembril 2024

Õiguskantsleri ettekanne „[Obstruktsionismist, usaldusest ja targast valitsemisest](#)“ Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsis 7. detsembril 2023

[Õiguskantsleri kõne Tallinna Kolmanda Nooruse Rahvaülikoolis](#)

16. novembril 2023

[Õiguskantseri kohtumine Euroopa Parlamendi, Euroopa Komisjoni, Euroopa Kohtu ja Euroopa Kontrollikoja eesti keele tõlkide ja tõlkijatega](#)

7. novembril 2023

[Õiguskantsleri sõnavõtt hariduskonverentsil „Igaüks meist loeb“](#)

6. oktoobril 2023

Õiguskantsleri tervituskõne „[Andmekaitse olulisus põhiõiguste tagamisel](#)“ Andmekaitse Liidu konverentsil 5. oktoobril 2023

Ettevõtluskeskkonna osakonna juhataja Evelin Lopmani ettekanne „[Millist kliimaseadust vajame?](#)“ VKG keskkonnapäeval 12. septembril 2023

Intervjuud

Õiguskantsleri nõunik [Indrek-Ivar Määrits rääkis Vikerraadios olukorrast kinnipidamiskambrites](#) 8. augustil 2024

Õiguskantsleri nõunik Evelin Lopman rääkis Kuku raadio hommikusaates [keskkonnapiirangutest](#) 11. juulil 2024

Õiguskantsler rääkis Vikerraadios [jälgimisühiskonnast](#) 7. juunil 2024

Õiguskantsler Kuku raadio saates „[Sihik](#)“ 6. juunil 2024

Õiguskantsleri intervjuu Postimehes „[Iga laps on vahva, uudishimulik ja milleski eriti osav](#)“ 1. juunil 2024

Õiguskantsler saates „[Lastega ja lastele](#)“ 1. juunil 2024

Õiguskantsler rääkis Raadio 2-s [kaamerateest avalikus ruumis](#) 7. mail 2024

Õiguskantsler rääkis Vikerraadios [kaamerateest avalikus ruumis](#) 6. mail 2024

Õiguskantsler saates „[Esimene stuudio](#)“ 25. aprillil 2024

Õiguskantsler ERR-i uudisteportaalis [valimiste vabadusest ja salajasusest](#) 19. aprillil 2024

Õiguskantsleri asetäitja-nõunik [Olari Koppel ERR-i uudisteportaalis valimissaladusest](#) 18. aprillil 2024

[Õiguskantsleri asetäitja-nõunik Olari Koppel rääkis Vikerraadios kollektiivse pöördumise võimalusest](#) 11. aprillil 2024

[Õiguskantsler saates „Käsi pulsil“](#) 5. aprillil 2024

[Õiguskantsler saates „Kultuuristuudio. Arutelu“](#) 4. aprillil 2024

[Õiguskantsler raadiosaates „Reporteritund“](#) 4. aprillil 2024

[Õiguskantsler saates „Otse Postimehest“](#) 1. aprillil 2024

[Nädala intervjuu. „Ülle Madise: praegu nõutakse joonelt vaidlusse sekkumist ja poole valimist“](#) ajakirjas Edasi 29. märtsil 2024

[Õiguskantsler rääkis Kuku raadios prokuratuuri sõltumatuses](#) 21. märtsil 2024

[Õiguskantsler „Aktuaalses kaameras“](#) 17. märtsil 2024

[Õiguskantsler Kanal 2 saates „Telehommik“](#) 14. märtsi 2024

[Õiguskantsler rääkis saates „Vikerhommik“ heast ja halvast keelekasutusest](#) 14. märtsil 2024

[Õiguskantsler saates „Uudis+“ kirjakeele normist](#) 12. märtsil 2024

[Õiguskantsler Delfi TV-s](#) 22. veebruaril 2024

Õiguskantsleri nõunik [Liisi Uder Vikerraadio saates „Keelesaade“](#) 11. veebruaril 2024

Õiguskantsleri nõunik [Indrek-Ivar Määrits saates „Zerkalo“](#) 30. jaanuaril 2024

[Õiguskantsler saates „Keelesaade“](#) 14. jaanuaril 2024

[Õiguskantsler Vikerraadio saates „Reedene intervjuu“](#) 12. jaanuaril 2024

[Õiguskantsler Kuku raadio saates „Neeme Raud. Siin“](#) 23. detsembril 2023

[Õiguskantsler Kuku raadio saates „Kahe vahel“](#) 22. detsembril 2023

[Õiguskantsler „Aktuaalses kaameras“: Tuleb selgeks teha, kes delikaatseid andmeid hoida tohib](#), 15. detsembril 2023

[Õiguskantsler Vikerraadio saates „Uudis+“](#) 12. detsembril 2023

[Õiguskantsler rääkis Kuku raadios usaldushääletustest](#) 11. detsembril 2023

[Õiguskantsler Kuku raadio saates „Välismääraja“ inimõiguste tagamisest](#) 10. detsembril 2023

Õiguskantsleri nõunik [Aigi Kivioja kohtute taskuhäälingus Kohtulood](#) 8. detsembril 2023

[Õiguskantsler rahvusvahelise selge keele päeva puhul Vikerraadios](#) 13. oktoobril 2023

[Õiguskantsler saates „Esimene stuudio“](#) 28. septembril 2023

[Õiguskantsler tutvustas Kuku raadios aastaülevaadet](#) 22. septembril 2023

Õiguskantsleri nõunik [Liisi Uder rääkis saates „Reporteritund“ puuetega inimeste muredest](#) 20. septembril 2023

[Õiguskantsleri intervjuu ajalehes Sirp](#) 1. septembril 2023

Artiklid

Õiguskantsleri nõuniku Kristi Paroni artikkel [„Lapsest täiskasvanuks“](#) ajakirjas Eesti Õde, 2024. a suvenumber

[„Ülle Madise: põhiseadusega ei mängita“](#), ERR-i uudisteportaal, 20. aprill 2024

[„Ülle Madise: rameduse esteetika kaasaja poliitika moevoolus“](#), ajakiri Edasi, 15. aprill 2024

[Kristi Paroni ja Marje Oona artikkel](#) lapsedi kaalutusvõimest ajakirjas Perearst, märts 2024

Õiguskantsleri nõunike [Karolin Soo, Kristi Lahesoo ja Ivika Nõukase artikkel „Kuhu jäävad põhiõigused? Vastamata küsimused kättetoimetamise fiktsiooni laiendamisel“](#) ajakirjas Juridica, nr 2, 2024

[Ülle Madise, Liina Lust-Vedderi ja Ida Ulita Vooglaiu artikkel „Töötöke Riigikogus ja eelnõude usaldusküsimusega sidumine“](#) ajakirjas Juridica, nr 2, 2024

[Ülle Madise Sirbi vestlusringis: „Miks üldse ja kellele ÕS?“](#), 15. märts 2024

[„Ülle Madise: eesti kirjakeele normi ei tohi kaotada“](#), Postimees, 15. märts 2024

[„Õiguskantsler Ülle Madise vastuseks Marustele: kui mittekodanikke hakatakse hääleõiguseta jätma, viin küsimuse riigikohtusse”](#), Eesti Päevaleht, 13. märts 2024